

Washingtonská deklarácia je považovaná za predchodcu ústavy prvej Československej republiky. Je pod ňou aj podpis Milana Štefánika. V tomto článku sa dozviete, že generál Milan Štefánik nikdy Washingtonskú deklaráciu nepodpísal, nevedel o tom, že vznikla a po jej prečítaní mal k jej znení niekoľko výhrad. Nezhody Štefánika s Masarykom v prípade Washingtonskej deklarácie sú často predmetom neskorších konšpirácií, takže o dôvod viac, pozrieť sa ako to skutočne bolo.

Doba čítania: 30 minút

Nechce sa ti to čítať? Vypočuj si článok ako podcast:

Čo je to Washingtonská deklarácia?

Originálny názov dokumentu je „Declaration of Independence of the Czechoslovak Nation by its Provisional Government“. Napísal ho v tom čase predseda ministerskej rady a minister financií dočasnej vlády Tomáš Garrigue Masaryk so spolupracovníkmi 18. októbra 1918 vo Washingtone. Aj preto je známejšia skôr pod názvom „Washingtonská deklarácia“.

Deklarácia zahraničného odboja Čechov a Slovákov vyhlasuje týmto dokumentom nezávislosť československého národa, jeho dočasnú vládu a zároveň definuje základné hodnoty nového štátu. Je pod ňou podpísaný aj generál Milan Štefánik. Ten však o tomto dokumente nemal v čase jeho vzniku tušenie.

Generál Milan Štefánik na Sibíri

Keď si prečítal noviny, ostalo mu zle

V septembri 1918 sa Štefánik naozaj stretne s Masarykom v Amerike. Avšak 24. septembra sa už vydáva na cestu do Japonska, odkiaľ neskôr bude cestovať do Ruska na Sibír. Tam bude spolu s generálom Janinom reorganizovať tamojšiu armádu československých legionárov. Z Ruska sa vráti do Európy až v januári 1919. V čase vzniku Washingtonskej deklarácie teda nebol fyzicky prítomný vo Washingtone, aby mohol dokument podpísať.

O deklarácii sa Štefánik dozvedá až z dennej tlače. Je s ním v tom čase aj veliteľ československých légii na Sibíri generál Maurice Janin. Hneď ako si Štefánik znenie deklarácie prečíta, opúšťa ho so slovami, že mu nie je dobre. Keď sa Janin neskôr vráti do hotela, nájde Štefánika ležať na izbe v silnej horúčke.

Zdá sa, že generál Štefánik bol citlivejší človek a jeho duševný stav mohol mať vplyv na stav telesný. Aspoň generál Janin bol o tom presvedčený. Viac informácií o Štefánikovom zdravotnom stave sa dočítate v článku [Atentát na Štefánika - Prvá konšpiračná teória ČSR](#).

Vznik dokumentu teda niesol náš generál pomerne ťažko. S niekoľkými bodmi deklarácie vyslovene nesúhlasil a v prípade jeho osobnej účasti by ich zrejme formuloval inak. Ale nešlo len o to. Ako podpredseda Československej národnej rady zrejme cítil hlboké sklamanie nad vývojom udalostí. Kým s Masarykovým poverením cestoval na druhý koniec sveta k československým legionárom, vojna sa začala schyľovať ku koncu a rozbehli sa finálne práce na vzniku nového štátu. Bez Štefánikovej účasti.

Naozaj sa Masaryk zachoval ako vypočítavý politický líder, čo sa šikovne zbavil človeka, ktorý nesúhlasil s jeho koncepciou Československa?

Vzťah Masaryka a Štefánika

Štefánik sa pred odchodom na Sibír stretol s Masarykom v Amerike. Spolu s nimi sa tu nachádzal aj francúzsky generál Janin, ktorý neskôr líči vzájomný vzťah oboch mužov takto:

...zjistil jsem, že se Štefánik chová k němu tak, že to nemohu definovati lépe, než jak se chová k učiteli milující a uctivý žák, jenž cítí, že je s jeho strany předmětem podobných citů. (...)
Dojem, který jsem si z toho odnesl, byl, že přes velmi odlišné názory o mnohých věcech jsou

jejich vzájemné city úplně
takové, jak jsem právě popsal.

gen. Maurice Janin

Masaryk nazýva Štefánika v listoch krstným menom, čo naznačuje, že ich vzťah bol celkom iný, než aký mal s Benešom. A hoci sa po Štefánikovej smrti oficiálne vyjadruje o svojom spolupracovníkovi s istou rezervou, predsa len si jedného dňa roku 1932 na Lánoch povzdychne:

Chodili jsme často spolu po
Paříži. Měl různé slabůstky - no
kto jich nemáme - a já jsem se
mu posmíval. Co se nasmál!
Dosud ho slyším, jak srdečně se
dovedl smát. Měl jsem ho
opravdu rád.

Tomáš Garrigue Masaryk

Aj preto som sa rozhodla pozrieť sa na vznik Washingtonskej deklarácie trochu inak.

Prvé bolo Francúzsko, nie Amerika

O možnom rozpade Rakúsko-Uhorska sa začalo hovoriť začiatkom roka 1917. Denník Le Matin uverejnil odpoveď francúzskeho premiéra Aristide Brianda americkému prezidentovi Woodrowovi Wilsonovi. Prezident Spojených štátov vo svojom záchvate mierotvorstva zaslal predstaviteľom bojujúcich krajín výzvu, aby uviedli svoje vojnové ciele. Mal to byť začiatok budúcich mierových rokovaní.

Francúzsky premiér vo svojej verejnej odpovedi okrem iného požadoval:

Reorganizáciu Európy zaručenú stabilným režimom, ktorý bude založený na rešpektovaní národností a rešpektovaní práva na bezpečnosť a slobodu hospodárskeho rozvoja pre všetkých ľudí. (...) Oslobodenie Talianov, Slovanov, Rumunov a Čecho-Slovákov od cudzej nadvlády.

Aristide Briand

O rok neskôr sa tieto princípy objavujú aj v 14 bodoch amerického prezidenta Woodrowa Wilsona. V bode 10 sa hovorí:

Národom Rakúsko-Uhorska,
ktorých miesto medzi národmi,
prajeme si, aby bolo zabezpečené
a zaistené, má byť poskytnutá
prvá možnosť na autonómny
vývoj.

Woodrow Wilson

Dnes sa väčšia váha pripisuje Wilsonovi a jeho 14. bodom. Nemali by sme však zabúdať na to, že základný predpoklad pre tieto myšlienky bol daný vo Francúzsku. Wilson v podstate len preformuloval Briandov text. A čo ovplyvnilo názory francúzskeho premiéra? No predsa stretnutie s profesorom Masarykom, ktoré v roku 1916 zorganizoval Milan Rastislav Štefánik.

Štefánik sa do okruhu Briandových priateľov dostal cez lekára Raoula Blondela, ktorý posudzoval jeho zdravotný stav po návrate zo srbského frontu. Mladý letec si doktora okamžite získal, a tak spolu s profesorom Masarykom dostali pozvanie na obed, kde sa medzi pozvanými hosťami nachádzal aj osobný lekár a dôverný priateľ francúzskeho premiéra, doktor Chatin. Nebyť zhovrčivého Štefánika, Masaryk by dojem na Francúzov neurobil. Dr. Blondel píše:

Profesor Masaryk bol urastený stavec so šedivou, takmer bielou bradou, pristrihnutou podľa spôsobu kráľa Eduarda VII. a nosil silné okuliare. Držal sa vážne, ba chladno. Bol úplný kontrast Štefánika, živého, veľmi čulého, ktorý hovoril veľa a veľmi dobre a nebránil sa chvíľami ani úsmevu. (...) Profesor Masaryk, ešte vždy nesvoj, ostatne hatený aj tým, že nerozumel francúzsky, ledva sa zúčastnil na rozhovore, ktorý viedol vlastne zápalistý Štefánik.

dr. Raoul Blondel

Osud Rakúsko-Uhorska sa teda začal naplňať 16. februára 1916 počas priateľského obeda, na ktorom Masaryk povedal sotva pár viet.

Francúzsky premiér Briand (vľavo) s doktorom Chatinom (vpravo), zdroj: picryl.com

Češi odmietli autonómiu, chceli vlastný štát so Slovákmi

Cisár Karol I. podnikol ešte jeden zúfalý pokus o zachovanie monarchie. 16. októbra 1918 formuloval svoj Völkermanifest, známy ako Karlovo memorandum. Reaguje v ňom na Wilsonových 14 bodov a sľubuje federatívne postavenie národom na území Rakúska. Píše:

Rakúsko sa stane federálnym štátom, v ktorom každá národnosť vytvorí vlastné územie na území, na ktorom žije. (...)

Táto zmena, ktorá nijako
neovplyvňuje integritu krajín
svätej maďarskej koruny, má za
cieľ dať každému jednotlivému
národnému štátu svoju
nezávislosť.

cisár Karol I.

Čo by v praxi znamenalo, že Češi by autonómiu získali, no Slováci nie.

Washingtonská deklarácia, ktorá bola publikovaná dva dni po Karlovom memorande, bola teda Masarykova odpoveď na ponuku rakúskeho cisára. Češi si pred federatívnym postavením v Rakúsku vybrali vlastný štát v spojení so Slovákmi. V deklarácii sa píše:

Činíme tak, poněvadž věříme, že
žádný národ nemůže být nucen
žít pod svrchovaností, které
neuznává, a poněvadž máme
vědomí a pevné přesvědčení, že
naš národ nemůže se volně
vyvíjet v habsburské lži-federaci,

která není než novou formou
odnárodňujícího se útisku, pod
nímž jsme trpěli minulé tři
století. (...) Požadujeme pro
Čechy právo, aby byli spojeni se
svými slovenskými bratry ze
Slovenska, kdysi součástky
našeho národního státu, odtržené
později od našeho národního těla
a před 50 lety vtělené v uherský
stát Maďarů, kteří nevylicitelným
násilím a krutým útiskem
podrobených plemen pozbyli
veškerého mravního a lidského
práva vládnout komukoliv, kromě
sobě samým.

Washingtonská deklarácia

Ako vidíme, prehlásenie nezávislosti muselo vzniknúť ASAP. Masaryk nemohol o znení deklarácie debatovať so Štefánikom, pretože ten sa nachádzal v Japonsku a spojenie s ním bolo zhoršené. Práve nemožnosť zastihnúť generála Štefánika sa ukázala ako hlavný zdroj nedorozumení.

Ale podme pekne po poriadku.

Štefánikova proklamácia

V korešpondencií medzi Štefánikom a Masarykom nájdeme list z 28. septembra 1918. Bol napísaný na palube lode Korea Maru, ktorou podpredseda Československej národnej rady cestoval do Japonska. Štefánik v liste doporučuje Masarykovi, aby vydal proklamáciu pre dohodové mocnosti. Pripája aj jednotlivé body vyhlásenia, ktoré považuje za vhodné spomenúť.

Masaryk mal napríklad poukázať na rôzne formy, ktorými dohodové mocnosti uznali nárok na vytvorenie československého štátu. Spomenúť sa malo Francúzsko, Taliansko, Anglicko, Amerika aj Japonsko. Mal načrtnúť medzinárodný význam nového štátu a ubezpečiť veľmoci o jeho životaschopnosti. Štefánik zdôrazňoval nutnosť vytvorenia dočasnej vlády, ktorou by zatiaľ bola Československá národná rada. Žiadal, aby Masaryk oznámil, že Národná rada bola schválená zahraničnými krajanskými spolkami, vojskom, aj domácim odbojom. Želal si, aby budúci prezident spomenul, že výkonnou mocou Národnej rady je stotisícová armáda legionárov. Masaryk mal prehlásiť, že legionári nie sú zbehovia, ale vlastenci, ktorí bojujú proti Ústredným mocnostiam, aby oslobodili svoj národ.

Byl bych Vám nesmírně vděčen,
kdybych znal celou proklamaci
dříve, než ji úředně prohlásíte.

gen. Milan Rastislav Štefánik

Napísal Masarykovi na záver svojho listu. Okrem menovania dočasnej vlády sa žiadny z jeho návrhov nakoniec do deklarácie nezávislosti nedostal. Masaryk nespomenul ani Francúzsko, ani Taliansko. No a miesto vyzvyhnutia československých legií sa Štefánik dočítal iba o tom, že „Stále vojsko bude nahrazeno milicí.“

Prezidenti Masaryk a Wilson na pohľadnici. Ktovie, čo na to Francúzsko? Zdroj: picryl.com

Čo sa Štefánikovi na deklarácii nepáčilo?

Štefánik 2. novembra 1918 z francúzskeho veľvyslanectva v Tokiu posielal Masarykovi nesúhlasný telegram, v ktorom mu vytyka niektoré body z deklarácie. Zaujímavosťou telegramu je, že Masaryka oslovuje „Drahý prezident a milovaný učiteľ!“ Rovnako telegram končí podpisom „Srdečne oddaný Milan“. Dôverné oslovenia môžu byť znakom toho, že voči Masarykovi neprechovával hnev. Alebo ho aspoň dokázal ovládať.

Depeša obsahuje celkom 14 bodov, z nich 10 sa týka znenia deklarácie. K výraznejšiemu rozchodu s Masarykom prichádza podľa môjho názoru iba v piatich bodoch, na ktoré sa pozriem bližšie.

Vláda

Budúci prezident prehlásenie nezávislosti zakončuje podpismi členov Národnej rady, ktorým

pridelil rôzne ministerstvá. Masaryk má funkciu predsedu ministerskej rady a ministra financií, Štefánik je ministrom národnej obrany a Beneš je ministrom zahraničných vecí a tiež ministrom vnútra.

Podľa Štefánika malo byť v dokumente zdôraznené, že ide len o dočasnú vládu, píše:

Národní rada byla nucena
vyznačiti oficiální charakter
svých funkcí, aby protestovala
proti vládě rakousko-uherské,
která se stále domnívá, že má
právo mluvíti jménem
československého národa.

gen. Milan Rastislav Štefánik

Republika

Vadila mu aj republika, ktorou sa malo Československo stať.

Nemáme práva stavěti se na

místo vůle národa, ani tuto vůli
přebíhati.

gen. Milan Rastislav Štefánik

Napísal Masarykovi.

Z Janinových spomienok je zjavné, že Štefánik veril, že Československu bude vládnuť kráľ. Aj keď sa to dnešnému čitateľovi môže zdať ako nezmysel, v tom čase nebolo takéto uvažovanie ničím zvláštne. Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktoré vzniklo v roku 1918 podobne ako Československo, je toho dôkazom.

Masaryk 19. novembra Štefánikovi posíla telegram, kde vysvetľuje:

Konzervatívni politika v situaci,
kdy i Německo má být
republikou je nemožná, vyvolala
by slepý radikalismus.

Tomáš Garrigue Masaryk

Stála armáda nahradená milíciami

Štefánikovi prekážal aj plán, že Československo sa má vzdať stálej armády a tá má byť nahradená ľudovými milíciami. Obával sa, že milície nebudú schopné ochrániť hranice

nového štátu. Tieto jeho obavy môžeme pokladať za úplne správne. Pokusy odstrániť stálu armádu pretrvávali až do roku 1920. Definitívny koniec im urobil až Branný zákon z toho istého roku, ktorý ustanovil systém stálej armády.

Víme, že naším prvním úkolem je rozvíjeti naši armádu, zajistiti jí co největší fysické a mravní síly, aby co nejúčinněji v plném souladu se Spojenci přispívala k vedení války a k jejímu úspěšnému konci.

gen. Milan Rastislav Štefánik

Napísal Štefánik netušiac, že dohodové mocnosti nebudú mať silu výrazne sa angažovať v Rusku proti bolševikom. V novembri roku 1918 ešte nebola situácia taká jasná.

Odluka cirkvi od štátu

Generálovi Štefánikovi vadila aj odluka cirkvi od štátu, ku ktorej sa Československo prihlásilo. Ako skúsený diplomat a vyjednávač považoval za predčasné zaoberať sa týmito otázkami, ktoré by mohli viesť rozpor do ešte nevzniknutého štátu. Masarykovi napísal:

Především církev již jsou, ale státu dosud není. Bylo-li nutno dokýkati se toho choulostivého bodu, bylo by dobře omeziti se na formuli: svoboda svědomí, svoboda kultu ve státě zbaveném vždy zneužívaného vměšování se klerikalismu.

gen. Milan Rastislav Štefánik

Zaujímavé je, že odluka cirkvi od štátu sa v prvej republike nakoniec nikdy nerealizovala a tento bod sa nedostal ani do Ústavy.

Janin neskôr Štefánika opísal ako agnostika, ktorý však nikdy neprechovával nenávisť voči náboženstvám. Pochádzal z rodiny evanjelického farára a mal priateľské styky aj s katolíkmi. Jeho snúbenica talianska markíza Giuliana Benzoni bola nakoniec tiež katolíckeho vierovyznania. A dôverná priateľka Louise Weiss zas mala židovský pôvod.

Hlasovacie právo žien

Ako vidieť aj v prípade názoru na republiku, v niektorých otázkach sa zdal byť generál Štefánik veľmi konzervatívneho zmýšľania. Tak napríklad hlasovacie právo žien v Československu nazval „nemiestnym radikalizmom.“

Tieto myšlienky sa nám opäť môžu zdať ako priveľmi obmedzené, v Štefánikových časoch

však boli väčšinovými. Napríklad vo Veľkej Británii sa o volebné právo žien zasadzovalo feministické hnutie Suffragettes, ktoré neváhalo používať militatné spôsoby a bolo považované za radikálne.

Len pre zaujímavosť, francúzske a talianske ženy získali volebné právo až v roku 1945. Mimochodom, o zrovnoprávnenie žien vo Francúzsku sa pričínila práve Štefánikova kamoška Louise Weiss.

Louise Weiss (v strede pri mikrofóne) na demonštrácii za volebné právo žien v roku 1937, zdroj: gallica.bnf.fr

A ako táto telegramová prestrelka nakoniec skončila? 4. novembra 1918, teda len dva dni po odoslaní svojho nesúhlasného telegramu, Štefánik napísal Masarykovi:

2. listopadu jsem obdržel jen Vaši depeši ze 17. října. Jsem rád, že se shodujete s mými vysvětleními, která jsem musel podat a která jsem Vám zaslal. Tato vysvětlení zde rozptýlila nervozitu.

gen. Milan Rastislav Štefánik

17. oktobra 1918 naozaj Masaryk poslal Štefánikovi telegram, kde ho informoval o nadchádzajúcom publikovaní Washingtonskej deklarácie, aj o menovaní dočasnej vlády, v ktorej sa stal ministrom národnej obrany. Depeša ku generálovi cestovala viac ako dva týždne.

No, ťažko bolo zakladať republiku bez internetu.

Zdroje:

- [Odpoveď prezidentovi Wilsonovi, Le Matin 12. 1. 1917](#)
- [14 bodov prezidenta Wilsona, 1918 \(Wiki\)](#)
- [Karlovo memorandum, 1918](#)
- [Pôvodné znenie Washingtonskej deklarácie \(Wiki\)](#)
- [Branný zákon republiky Československé, 1920](#)

- [Právní postavení církví a náboženských společností za první ČSR \(Wiki\)](#)
- Gen. Maurice Janin - M. R. Štefánik, 1932
- Štefan Osuský a Bohdan Pavlů - Štefánik, kniha prvá: spomienka a postrehy, 1938
- Anna Gašparíková-Horáková - U Masarykovcov, 1995
- Korespondence: T. G. Masaryk - slovenští veřejní činitelé, 2007
- Korespondence: T. G. Masaryk - Edvard Beneš 1918-1937, 2013
- [18 december, 1916: Peace? No chance, 2016](#)